

ISMÉT AZ „ÍGÉRET FÖLDJE”? – ŁÓDŹ GAZDASÁGI ÁTALAKULÁSA A RENDSZERVÁLTÁST KÖVETŐEN¹

(Does „The promised land” come back? – The economic turning of Łódź in the post-socialist period)

PÁGER BALÁZS

Kulcsszavak:

regionális fejlődés, Lengyelország, újraiparosítás

Łódź a 19. század első harmadáig egy viszonylag kis település volt Lengyelország középső részén, ezt követően viszont Európa egyik legnagyobb iparosodási és ennek köszönhetően városnövekedési folyamata játszódtott le a térségben, amelynek nyomán egy, alapvetően a textiliparra épülő, tipikusan ipariális térség jött létre. A rendszerváltás után a megváltozott gazdasági környezet, valamint az iparág jelentőségének nagymértékű csökkenése következtében, a helyi nagyüzemi textilipari termelés fokozatosan megszűnt, és ennek negatív gazdasági és szociális következményei lettek. Az 1990-es évektől kezdve a város és régiója közösen, tudatosan építve a lódzi ipari hagyományokra és ötvözve azokat a modern ipar igényeivel, olyan intézkedéseket tett és gazdaságtámogató szervezetek hozott létre, amelynek segítségével a tradicionális ipar egykori tereit fokozatosan átvették és átveszik a magas színvonalú, tudásra épített ágazatok és szolgáltatások. Ennek eredményeként pedig a könnyűipar korábbi központjából az átalakuló, sajátos fejlődési pályát bejáró város és környéke újra felemelkedhet, és jelentős modern gazdasági központtá válhat.

Bevezető

A közép-európai régiók, városok fejlődésének körülményei a mai napig aktuális kutatási kérdéseként vannak jelen a regionális tudományban, mivel a rendszerváltást követő társadalmi-gazdasági átalakulást követő új környezethez történő alkalmazkodási folyamatban mindig újabb kérdések merülnek fel azzal kapcsolatban, hogy egy-egy régió vagy város gazdaságfejlesztési stratégiája mennyire képes hatékonyan működni ahhoz, hogy egy változó gazdasági környezetben egy sajátos fejlődési pályán elindulva relatíve fejlődő terület lehet. A rendszerváltás előtti, olcsó munkaerőre, alacsony termelékenységre és állami vállalatokra épült gazdaságot fokozatosan felváltotta a differenciált piacra építő, számos kis- és középvállalaton alapuló termelési rendszer és ez a paradigmaváltás a regionális politikában is éreztette hatását és ennek eredményeként a korábbi eszközrendszer és politikai irányvonalak helyett új regionális stratégiákra volt szükség (Horváth 1998, Lux 2009).

Łódź (Lengyelország harmadik legnagyobb városa) gazdasági fejlődésének vizsgálata azért lehet érdekes, mert egyrészt a város nem rendelkezik évszázados múlttal, így nem lehet olyan történelmi funkciót sem kiemelni, amely a várost valami-

lyen aspektusból központtá tette volna (politikai, közigazgatási vagy katonai funkció). Másrészt azok a változások, amelyek gyökeresen befolyásolták fejlődését az utóbbi száz két évszázad alatt mentek végbe a hatalmas iparosítási folyamatoknak köszönhetően és emiatt gyakorlatilag predestinálódott a város funkciója ipari városként, amelynek köszönhetően a jelen időszakban mind pozitív (ipari múlt, tradíció) mind negatív (monokultúra, lock-in szituáció) hatásokkal kell szembenéznie. Ez persze nem teszi egyedivé, mivel a közép-európai országok mindegyikében található olyan városok vagy egész ipari térségek, amelyek a 19. századi iparosítás (pl. Ostrava, Sziléziai iparvidék) vagy a 20. század második felében végbement szocialista iparosítás (pl. Nowa Huta, Dunaújváros) révén váltak jelentőssé. Łódź esete azért lehet egyedi, mert a könnyűipar hatalmas méretű koncentrációja miatt mindenképpen érdemes foglalkozni azzal, hogy a város gazdaságára ez milyen hatással volt a rendszerváltást követő időszakban. A tanulmány hipotézise az, hogy a korábban erős ipari monokultúrával rendelkező Łódź egyfajta endogén átalakítás és fejlődés révén képes volt a diverzifikált újraiparosításra és ezáltal egy új fejlődési pálya kialakítására.

Fejlődési tényezők az első iparosítási korszak idején

Ahhoz, hogy az utóbbi 20 évben kialakult fejlődést befolyásoló tényezőket és fejlődési pályát felvázolhassuk, érdemes kicsit visszanyúlni a múltba és áttekinteni azt, hogy milyen fejlődési folyamat zajlott le az 1980-as évek végéig a városban, mivel annak eredményei jelentős hatással voltak a rendszerváltást követő gazdasági körülményekre is.

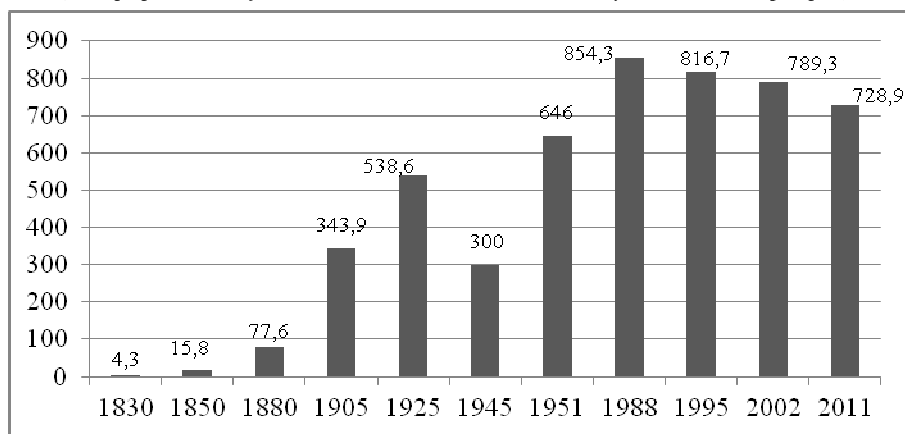
Łódź a 19. századi iparosítás egyik legekleatásabb közép-európai példája, amelynek középpontjában (gyakorlatilag egyedüli jelentős iparágként) a textilipar kialakulása és fejlődése állt. A textilipar kialakulásában a következő tényezők játszottak jelentős szerepet: a természeti környezet, az elhelyezkedés és a politika (állam). A természeti környezeten belül elsősorban a rövid és nagyésű folyókat kell érteni, amelyek többek között az energiaellátásban játszottak szerepet, valamint a környező erődségeket, amelyek a fát biztosították. A másik jelentős tényező az elhelyezkedés volt, ugyanis a Łódź az 1815-ben létrehozott Lengyel Királyság része volt, amely orosz fennhatóság alá került. A város földrajzi helyzete jó lehetőséget kínált a nyugati-európai technológiával folytatott ipari termelést összekapcsolni az orosz birodalmi piacon történő értékesítéssel. A harmadik pedig a politikai befolyás, ugyanis 1820-ban a lengyel kormány lehetőséget nyújtott az akkor kevesebb, mint 1000 fős falunak a textilipari termelésre és ezen keresztül az iparvárossá válásra, mivel jó lehetőséget láttak ebben.

A következő évtizedeket a folyamatos fejlődés jellemezte: a lakosság száma meredeken emelkedett² (1. ábra), az egyre jobb közlekedési és szállítási feltételek révén (a vasút 1866-ban érte el a várost) további lehetőségek nyíltak meg. 1879-1913 közötti időszakban a teljes lengyel ipari kibocsátás 30%-a innen származott és bár a

piaci ingadozások néha egy-egy rövidebb válság periódust eredményeztek, összességében a kereslet szinte folyamatos volt a lódzi textiltermékek iránt (Young–Kaczmarek 2008). A helyi gazdaság fejlődésében nagy szerepet játszott a város multikulturális közege is, ugyanis a helyi lengyelek mellett német gyárosok, oroszok és zsidó kereskedők és befektetők is egyre nagyobb számban jelentek meg. A gyárak létrehozásával együtt fejlődött a város gazdasági és szociális infrastruktúrája is, mivel a gyárak mellett egészségügyi ellátó intézményeket, iskolákat, valamint pénzintézeteket hoztak létre a gyártulajdonosok.

1. ÁBRA

Lódz népességének alakulása a 19. és 20. században (ezer fő)
(The population of Łódź in the 19th and 20th century, in thousand people)

Forrás: A Łódzi Statisztikai Hivatal és www.uml.lodz.pl adatai alapján saját szerkesztés

Az első világháborút követően bizonyos fokú gazdasági visszaesés következett be az önálló Lengyelországban, amely Łódź-ra is hatással volt, a második világháború időszakát a német megszállás és nagy népességvesztés jellemezte, amely elsősorban a zsidó lakosságot sújtotta. A második világháborút követő időszakban ismét hangsúlyos lett a keleti piac (a Szovjetunió és a KGST országok) a lódzi termelés számára és a lakosság száma tovább gyarapodott (igaz már más tényezők is szerepet játszottak a 19. század végi iparosításnál jelzett multinacionális migrációhoz képest). Az ipari múltnak és a továbbra is meglévő, illetve a szocialista időszakban állami tulajdonba került kapacitásoknak köszönhetően Łódźnak kedvezményezett szerepe volt a szocialista időszakban, prioritást élvezett a fejlesztésekben. Bár az orvostudományi képzés és kultúra (főleg a filmművészet) is egyre jelentősebbé vált, de a textilipar továbbra is magasan a legjelentősebb iparág volt és 1990-re csak ez az ágazat 89000 főt foglalkoztatott (amely a helyi ipari foglalkoztatottak mintegy felét tette ki). Ennek ellenére egyre több jele (többek között az elavult technológia, a fejlesztések elmaradása, az ipari monokultúra egyre inkább hátrány lett) volt annak, hogy a város és környéke gazdaságának strukturális változásokra volt szüksége.

A rendszerváltást követő gazdasági átalakulás

A rendszerváltás az egész kelet-közép-európai térség gazdaságában nagy problémákat és visszaesést okozott, de az ipari termeléstől kifejezetten függő területeken, mint például Łódźban és régiójában is ez hatványozottan jelentkezett, ráadásul a łódzi ipari termelésnek (konkrétan a textiliparnak) olyan sajátos jellemzői is voltak, amelyek tovább mélyítették a válságot. Ilyen hatások például, hogy a textil- és ruhaiparban olyan termékeket termeltek, amelyek kereslete érzékeny volt a gazdasági válságokra, ráadásul elveszítették az addig biztos piacnak számító KGST országokat, továbbá az elavult és alacsony színvonalú tőkeállomány nem tudott versenyezni a nyugati technológia által kínált minőséggel, így összességében a válsághatásokra viszonylag rugalmatlanul reagáló állami nagyvállalatok a rendszerváltást követően viszonylag gyors ütemben tönkrementek. A negatív hatások megmutatkoztak a statisztikai adatokban is, a munkanélküliségi ráta drasztikus emelkedésén (1993-ra 20%-ig emelkedett) és a foglalkoztatási ráta országos átlaghoz képest is jelentős csökkenésén (1990-ben a foglalkoztatottak száma 15%-kal esett, az országos átlag 7%-os csökkenés volt) (Markowski–Marszał 1999). Felmerül a kérdés, hogyan lehet átalakítani, fejlődési pályát váltani egy olyan városban, amelynek egyrészt korábbi történelmi funkciója, amire építeni lehetett volna, nem igazán volt, másrészt ennyire erős „lock-in” szituációba került az ipari monokultúra révén és emiatt pedig nem jöttek létre olyan helyi társadalmi-gazdasági kapcsolatok, amelyek a belső erőforrásokra alapozott fejlődésre történő átállást segíthették volna. A rendszerváltást követő gazdasági átalakulásban alapvetően két fő irányvonal figyelhető meg: egyrészt a helyben megtalálható ipari tradícióra építve a textilipari termelés folytatása és mellette más iparágak megjelenése, másrészt pedig elsősorban a külföldi működő tőke révén történő munkahelyteremtés és gazdasági fejlődés. Az első irányvonal esetében a belső gazdasági környezet átalakításán volt a hangsúly (pl. közvetítő és támogató szervezetek, fennmaradó vállalatok problémáinak kezelése), a másodikkal kapcsolatban pedig a város illetve környékének vonzerején kellett javítani.

A belső gazdasági átalakulás folyamata és kísérőjelenségei

A belső gazdasági környezet átalakításában több tényezőnek is kiemelt szerepe volt. Az egyik a privatizációs folyamat volt, amelynek révén a korábban jórészt állami tulajdonban lévő textilipari termelés magántulajdonba került. A magántulajdonba került cégek közül több volt, amely a korábbi szakemberek kezébe került, amelyek révén átörökítették a szakmai tudásukat és különböző projekteken keresztül próbálták meg újraépíteni a gazdasági környezet változásával széttöredezett kapcsolatokat. A „Łódź Cotton” és a „Łódź Wool” projektek a korábbi textilipari szakszervezetek kezdeményezésére jöttek létre, a „Regional policy” projekt pedig nemcsak a textiliparra, hanem a regionális gazdaság egészére koncentrált. Az említett projektekre jellemző volt, hogy egy-egy ágazat vagy komplett térségre próbált meg stratégiát

felállítani, ezek a kezdeményezések viszont kevés sikerrel jártak, ami annak is köszönhető volt, hogy a projektek kezdeményezőinek politikai kötődéseik révén különböztek az érdekek (*Dornisch* 2002).

A következő időszakban (tekintve az egész szektorokat célzó stratégiák alacsonyabb sikereiből) létrehozott projektek elsősorban a már létező állami- és magánvállalkozások pénzügyi konszolidációs folyamataira koncentráltak. Ezek abból a szempontból közelítették meg a regionális gazdaság fejlesztését, hogy annak gazdasági szereplői, képesek legyenek talpra állni, vagy fennmaradni, hogy később ezek alapozhassák meg a regionális fejlődést és lényeges szereplői voltak egyrészt maga a régió, azaz a Łódźi Vajdaság (Województwo Łódzkie), másrészt a Łódźi Kereskedelmi Bank (Powszechny Bank Gospodraczy S.A. w Łódź) voltak, ugyanis ezek az intézmények adtak helyet az egyes projekteket vezető csoportoknak (az egyik projekt a vállalatok működésének értékelését célozta meg, a másik pedig az adósságok kezelésére fókuszált). A projektek az előző típusokhoz (az egész szektort vagy a térség gazdaságát átalakító stratégiai projektek) viszonylag nagyobb hatékonysággal befolyásolták a gazdasági szerkezetet. A pénzügyi konszolidációval kapcsolatos projektek egyik hajtóereje az interaktív tanulás volt, amely a különböző pénzügyi és tartozással kapcsolatos problémák közös munkacsoportokban történő megoldását jelentette. A tanulási folyamat több szempontból is előnyös volt: egyrészt a projekteken résztvevő szervezetek egymástól tanulhattak, másrészt pedig így a munkacsoportos folyamatok révén a korábbi projekteken felmerült konfliktus szituációkat is elkerülték. A vállalkozói készségek fejlesztése abból a szempontból is fontos volt, hogy a vállalkozások minél rugalmasabban igazodhassanak a piacgazdasági környezethez (*Markowski–Marszał* 1999). Morgan (1997) is megemlíti tanulmányában, hogy a tanulás révén kerülhet sor a vállalatok belső gazdasági folyamatainak alakítására is: ezek pedig a technológiai (a megfelelő technológia elsajátításához), a vállalkozói (a megfelelő technológia beépítése a stratégiákba) és a tanulási képesség területe (*Morgan* 1997). Ennek révén az egyes szervezetek olyan eljárásokat sajátíthatnak el, amelyek segítségével versenyképesebbé válhatnak, mivel a projektek nem „kívülről” (pl. új intézmények létrehozásával) próbálják meg támogatni őket a vállalkozási készség javításában.

A pénzügyi háttér rendezésére szolgáló projektek követő kezdeményezések pontosan ezeknek a készségeknek a fejlesztését vitte tovább és a vállalkozói befektetésekkel kapcsolatos tudásra, tervezésre és gyakorlatokra helyezték a hangsúlyt. Ezek keretein belül különböző gazdasági tevékenységeket folytató kis-, közép- és nagyvállalatok számára a városi és regionális intézmények is segítettek a befektetések megvalósulását. Itt már a nemcsak a vajdasági hivatal és a helyi kereskedelmi bank, hanem a város is részt vett a projekteken, továbbá különböző pénzügyi alapok is segítettek a befektetések megvalósulását (*Dornisch* 2002). Ezek a lehetőségek egyre nagyobb teret engedtek az 1990-es évek során a regionális ipar diverzifikálódásának, ugyanis lehetőséget nyitottak a helyi vállalkozásoknak arra, hogy a textilipar mellett más iparágakban és szolgáltatásokban is elkezdhessenek működni.

A belső gazdasági környezet alakításához mindenképpen hozzátartozik egy olyan sajátos jelenség is, amelynek során úgynevezett „bazar gazdaságok” alakultak ki a város környékén. Ez annak volt köszönhető, hogy a textil- és ruhaipari termelést folytató kisvállalkozások számára nem volt könnyű a piachoz jutás és ennek köszönhetően a feketeipiaci értékesítés is jelentős volt az ilyen kisvállalatok körében. A „bazarok” ezzel szemben kereskedelmi lehetőséget kínáltak a kisvállalkozók számára, ahol az áruikat értékesíthették. A vásárok mindig fontosak voltak a város számára és a textilipari termelés növekedésével nőtt a város kereskedelmi jelentősége is, a rendszerváltást követően létrejövő kis- és középvállalatok nem tudták elérni a korábbi piacokat, így alakulhatott ki ez a megoldás. A város és a vajdaság is hamar belátta, hogy ezeket a „bazarokat” érdemes bevonnai a regionális gazdaság megújítását célzó politikába, ezzel nagyobb figyelmet fordítottak kereskedelmi pontokká váltak ezek a vásárhelyek, amelyek az értékesítésen túl a vállalkozók közötti tapasztalatcserének és a piac „közvetlen” felmérésének is helyet adott, amelynek megfinanszírozására nem biztos, hogy ezen a lehetőségen kívül képesek lettek volna a vállalkozók. A vásárhelyek elhelyezkedése is fontos volt, ugyanis a városból kivezető főutak mentén voltak megtalálhatók és nemcsak a helyiek körében voltak népszerűek, hanem országos hírnevük volt. A korábbi vásárhelyek az idők folyamán átalakultak, úgynevezett „outlet” lett belőlük, viszont a városban a korábbi gyártelepek helyén, valamint azok renoválásával megjelenő bevásárló- és szórakoztató központok ellenére továbbra is népszerűek voltak.

A gazdasági környezet alakításának tényezői között kiemelhető a vajdaság, mint regionális intézmény és a hozzákapcsolódó szervezetek szerepe. Lengyelországban 1999 óta a középszintű közigazgatás reformja során a vajdaságokban található regionális tanácsok szerepe megnőtt, és ennek révén nagyobb önállóságot kaptak az egyes vajdaságok, igaz mivel a vajdát a központi kormányzat nevezi ki, a regionális tanácsot képviselő marsallt pedig választják, így egy átmeneti rendszer alakult ki a decentralizáció és az unitárius berendezkedésű állam között (*Lux* 2008). Már a belső gazdasági folyamatok alakítását célzó projektek háttér munkája és finanszírozása során jelentős szerepe volt az 1992-ben megalakult Łódźi Regionális Fejlesztési Ügynökségnek (Łódźka Agencja Rozwoju Regionalnego), amely 2001 óta regionális pénzügyi háttérintézményként is funkcionál. Az ügynökség az európai uniós előcsatlakozási alapokból érkező támogatások, később pedig az operatív programok projektjeinek regionális közvetítőjeként játszott szerepet.

A textilipar új irányainak felfedezése³ és az a stratégiai cél, hogy Łódź a hagyományokra építve a minőségi ruha- és divatipar egyik jelentős helye legyen nagy valószínűséggel az elkövetkező években is fókuszban tartja a textilipart, erre a törekvésre utalnak a tematikus nemzetközi vásárok⁴ (*Turnock* 1997) és a divattal kapcsolatos rendezvények is.

A külföldi működő tőke szerepe

A rendszerváltást követő időszakban a külföldi működő tőke nagy szerepet kapott a kelet-közép-európai gazdaságokhoz⁵ hasonlóan a lengyel gazdaságban is. A külföldi működő tőke országon belüli megoszlását tekintve látható, hogy elsősorban a nagy népességű városokkal⁶ rendelkező vajdaságokba áramlottak a külföldi befektetések és a Łódzi vajdaság ebből a szempontból folyamatosan elmaradt a többi nagyvárossal rendelkező térségtől (1. táblázat), ami egyrészt a korábban már vázolt előnytelen gazdasági szerkezetnek, másrészt pedig kevésbé vonzó vállalkozói környezetnek volt köszönhető.

1. TÁBLÁZAT

*A külföldi tőkével is rendelkező vállalatok száma az egyes vajdaságokban
(The number and dynamics of companies with foreign capital in some voivodeships)*

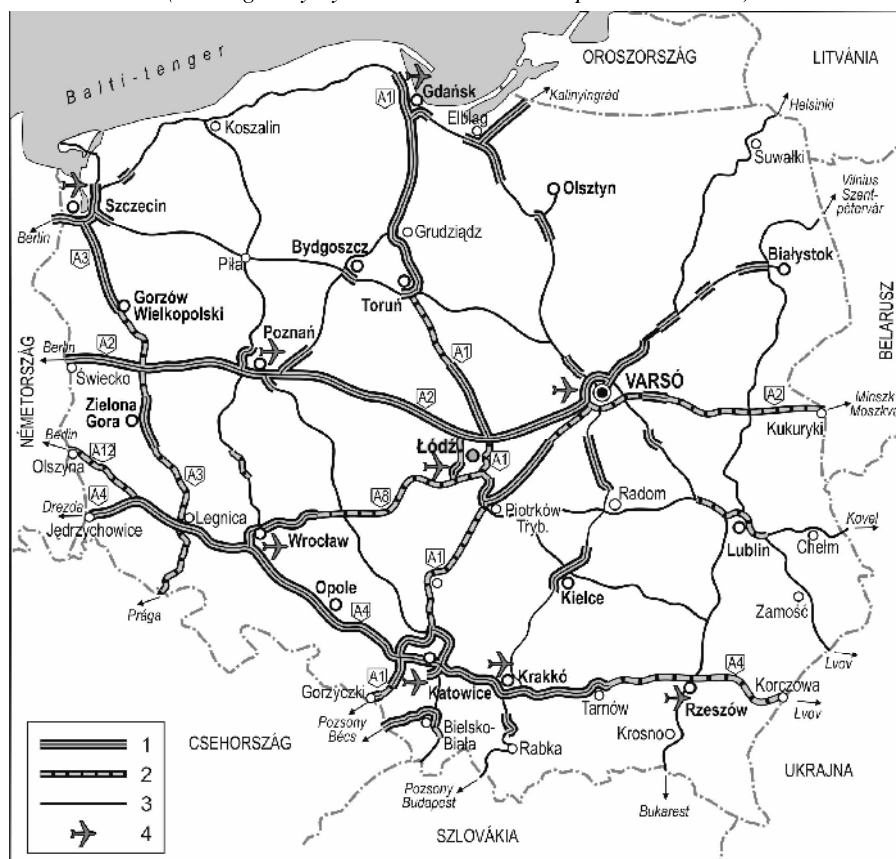
Vajdaság	1999	2002	2005	2008	1999-2008
	Vállalkozás (db)				változás
Łódzkie	693	671	726	867	1,25
Mazowieckie	3278	4306	5530	7622	2,32
Małopolskie	834	745	920	1251	1,5
Wielkopolskie	1258	1262	1385	1923	1,52
Dolnośląskie	1556	1593	1831	2112	1,35
Śląskie	1437	1491	1652	1882	1,3
Pomorskie	960	1002	1041	1216	1,26

Forrás: Sokołowicz (2011, 140.) számításai alapján saját szerkesztés

Łódz esetében a város elhelyezkedése ebből a szempontból ismét egy fontos kérdéssé vált, ahogy a 19. századi iparosítás során is már egy jelentős tényező volt. Azonban hiába volt az ország közepén, nagyjából egyenlő távolságra az országhatároktól, a rendszerváltást követő években a hiányzó közúti és vasúti infrastruktúra miatt ezt az elhelyezkedést nem tudta a város az előnyére fordítani (*Markowski–Marszał* 1999). A megközelíthetőség meglátásom szerint nem egészen tisztázott kérdés egyelőre, mivel egyfelől állítható, hogy ez a tényező sokat javult az azóta kivitelezett infrastrukturális beruházások révén (2. ábra), de az igazi előnyöket akkor tudja kihasználni a térség, amikor a jelenleg futó infrastrukturális projektek teljesen kiépülnek (nagysebességű vasúti kapcsolat Varsóval és Łódzón keresztül más lengyel nagyvárosokkal).

1. ÁBRA

Lengyelország gyorsforgalmi út hálózata és főbb repülőtereinek elhelyezkedése
(The highway-system and the main airports in Poland)

Forrás: Erdősi (2009, 312.) alapján saját szerkesztés; Jelmagyarázat: 1 – megépült gyorsforgalmi út, 2 – tervezett gyorsforgalmi út, 3 – országos jelentőségű főút, 4 – repülőtér

A megközelíthetőséghez tartozik még a helyi repülőtér kérdése, amelynek infrastruktúrája a 2000-es években épült ki, viszont a repülőtér nem igazán váltotta be a hozzáfűződő reményeket⁷ és nem tudott olyan forgalmat bonyolítani, mint más lengyelországi regionális repülőterek (Krakkó, Katowice, Wrocław, Gdańsk vagy Poznań). A befektetők körében végzett felmérés azt állapította meg, hogy az elhelyezkedés mellett az olcsó helyi munkaerő, az olcsó ingatlanárak és az egyetemi képzés kínálta lehetőségek jelentették a legnagyobb vonzerőt (Sokolowicz 2011). A városban egy általános (Łódźi Egyetem), egy műszaki (Łódźi Műszaki Egyetem) és egy orvostudományi képzést és kutatást folytató (Łódźi Orvostudományi Egyetem) felsőoktatási intézmény található, összesen mintegy 105000 hallgatóval. A város tudományos potenciálja igen jónak mondható, amely elsősorban az orvostudományi

kutatásoknak (korábban itt volt a Hadsereg Orvosi Akadémiája is, amely egyesült az Orvostudományi Egyetemmel) és a műszaki egyetemnek (itt a vegyipari kutató-sok járnak az élen) köszönhető.

A külföldi működő tőkevonzással kapcsolatban kiemelhető az úgynevezett különleges gazdasági zónák szerepe. Az 1990-es évek közepén indult központi kezdeményezés célja az volt, hogy meghatározott földrajzi területeken (nem feltétlenül a vajdasági határokhoz igazodva) segítse a befektetések vonzását különböző kedvezmények fejében (Wisniewski 2005). A Łódźi vajdaságban 1997-ben hozták létre (20 évre) a Łódźi különleges gazdasági övezetet (Łódzka Specjalna Strefa Ekonomiczna), amelyhez nemcsak Łódź, hanem a vajdaság több különböző települése is tartozott. A különleges gazdasági övezetnek és a nyújtott kedvezményeknek köszönhetően olyan új vállalatok telepedtek meg a városban, amelyekhez kapcsolódó iparágak korábban nem voltak jellemzők a térségben, továbbá ezek az iparágak részben a helyben található egyetemi tudásra is építettek. Ezek közé tartozik például az informatikai ágazat képviselői a DELL, amely Írországból helyezte át a termelését Łódźba, illetve a Procter&Gamble. Az oda települő vállalatok segítségével a munkanélküliség jelentős csökkenésnek indult (2002 – 20,2%, 2007 – 9,6%)⁸. Az elmúlt években empirikus vizsgálatok és kutatások is bizonyították, hogy a különleges gazdasági övezeteknek van hatása a regionális fejlődésre (Pastusiak 2012).

Összességében a külföldi működő tőke szerepe bár a régióban nagy, de elmaradt a többi térségben tapasztalható mértéktől, ami feltételezhetően annak volt köszönhető, hogy a vajdaság gazdasági környezet és az itt található tradicionális iparágak nem voltak vonzóak a külföldi befektetők számára, ugyanis látható, hogy a legnevesebb befektetők sem a ruha- és textiliparba investáltak, hanem új, tudásintenzív iparágakba.

Összefoglalás

A tanulmány előzetes feltételezése az volt, hogy sikerül-e Łódźnak egy endogén átalakítás révén az újraiparosításra és ezáltal egy új fejlődési pálya kialakítására. A felvázolt folyamatok alapján azt lehet megállapítani, hogy alapvetően sikerült. A belső gazdasági környezet átalakítása során bebizonyosodott, hogy a belső, a szereplőket célzó projekteknek nagy jelentősége volt, mivel ezeken keresztül olyan segítséget (pénzügyi háttér konszolidálása, befektetési készségek) kaptak a helyi kis- és középvállalkozók, amelynek révén képesek voltak megmaradni és terjeszkedni a piacon. Jellemző volt a textilipari vállalkozókra, hogy nagy részük korábban is már ezen a területen dolgozott és szaktudását hozta magával, amikor belekezdett a saját vállalkozásba (Markowski–Marszał 1999). A foglalkoztatottak és a bruttó hozzáadott érték gazdasági szektorok szerinti megoszlásában is látszik, hogy az ipar továbbra is jelentős szereplő maradt, emellett lengyel sajátosságként a mezőgazdaság is igen komoly részesedéssel rendelkezik a foglalkoztatottakon belül (2. táblázat). Az ipari hozzáadott érték viszonylag magas aránya is alátámasztja azt a követ-

keztetést, hogy a régióban az ipar egy jelentős potenciállal rendelkező tényező maradt, viszont belső szerkezete átalakult és egyrészt kis- és középvállalatok, másrészt pedig a külföldi működő tőke beruházáson keresztül megjelenő cégek jellemzik azt.

2. TÁBLÁZAT

A foglalkoztatottak és a bruttó hozzáadott érték gazdasági szektorok szerinti megoszlása a Łódźi vajdaságban
(The proportion of employments and GVA by economic sectors)

Év	Foglalkoztatás (%)		Bruttó hozzáadott érték (%)	
	2001	2010	2001	2010
Agrár	17,65	13,14	6,11	4,81
Ipar	32,98	31,94	31,35	35,61
Szolgáltatás	49,38	54,76	62,54	59,58

Forrás: Eurostat és a Lengyel Statisztikai Hivatal adatai alapján saját számítás és szerkesztés

A kisvállalkozások fennmaradásának egyik kulcsa a rugalmasság volt, ami nem volt meg a korábbi állami vállalatokban, valamint a tanulás, ugyanis a tanuló folyamatok révén egyrészt a már említett projekteken belüli munka során, másrészt pedig a helyi kuriózumnak számító „bazár gazdaságokban” megfigyelt folyamatokban. Az új irányba elindult, magasabb hozzáadott értékkel rendelkező, minőségi textíliát és ruházatot gyártó textil- és ruhaipar a későbbiekben is meghatározó lehet Łódź számára. Łódź külföldi működő tőkevonásban történő lemaradása arra vezethető vissza, hogy kevésbé volt vonzó gazdasági környezet más nagyobb lengyel városokhoz képest, valamint Varsóhoz való közelsége is árnyalta a képet. A két város közötti egyre gyorsabbá váló kapcsolat ellenben egy új lehetőséget eredményezhet, ugyanis a Varsó és Łódź közötti „folyosó” egyre jobban benépesül és a łódźi befektetők is egyre inkább ki tudják használni a főváros közelségének előnyeit (pl. adminisztratív előnyök, piaci előnyök), amely viszont igen komoly versenyelőnyt jelenthet más lengyel nagyvárosi térségekkel szemben. Fontos megjegyezni, hogy ebben az esetben Łódź, elsősorban elhelyezkedése révén lehet képes valamelyest ellensúlyozni Varsó elszívó hatását, ami azért lényeges mivel így nem válik a város Varsó elővárosává, de ahhoz, hogy a befektetők vonzása mindkét városnak jó ez egy win-win szituációt eredményezhessen, szükség van a közeljövő fejlesztéseinek kivitelezésére (autópályák, gyorsvasút), hogy ezáltal egymás előnyeit kihasználhassák az egyes városok.

Jegyzet

¹ A tanulmány az OTKA NK 104985. számú, „Új térformáló erők és fejlődési pályák Kelet-Európában a 21. század elején” című kutatási projekt, valamint a CEEPUS ösztöndíj program keretében készült. A szerző ezúton köszöni meg a Łódźi Egyetem Gazdálkodástudományi Kar Regionális és Városi Menedzsment tanszékének és ezen belül Prof. Dr. Tadeusz Markowski-nak és dr. Maciej Turań-nak a tanulmány elkészültében nyújtott hasznos tanácsokat és segítséget.

- ² A város népessége egészen az 1980-as évek végéig a két világháború (főleg a második) kivételével folyamatosan növekvő tendenciát mutatott; kifejezetten nagymértékű a növekedés a 19. és 20. század fordulóján.
- ³ Az új irányvonalakra jó példa lehet az, hogy a textilipari gyártók és a művészeti egyetemi hallgatók kooperációján keresztül a divattervezés egyedi vonásainak kihasználása és az így létrehozott magasabb hozzáadott értéket képviselő termék.
- ⁴ Nemzetközi vásárokat nemcsak a divattal, hanem többek között telekommunikációval kapcsolatban is szerveznek a városban.
- ⁵ Sokołowicz (2011) számításai szerint Magyarország az 1990-es évek közepén vezető volt ebből a szempontból a régióban, a 2000-es évekre ezt a pozíciót már Lengyelország és Csehország töltötte be.
- ⁶ A tanulmányban nagy népességűnek tekintetem az 500000 fő feletti városokat (Varsó, Krakkó, Łódź, Poznań, Wrocław, Gdansk), továbbá a sziléziai várostömörülést.
- ⁷ Feltehetően ez a Varsóhoz való közelségnek is köszönhető volt. Az infrastrukturális beruházásoknak köszönhetően Varsó elérhetősége annyit javult az elmúlt években, hogy most már gyakorlatilag a varsói repülőtér kapcsolatai Łódź számára is előnyösek lehetnek.
- ⁸ Eurostat adatai.

Irodalom

- Dornisch, D. (2002): The Evolution of Post-socialist Projects: Trajectory Shift and Transitional Capacity in a Polish Region. *Regional Studies*. 36. 307–321. p.
- Erdősi F. (2009): Kelet-Európa közlekedése. Dialóg Campus, Pécs–Budapest.
- Horváth Gy. (1998): *Európai regionális politika*. Dialóg Campus, Pécs–Budapest.
- Lux G. (2008): Egy közép-európai világváros? Ipari válság és szerkezeti átalakulás Felső-Sziléziában. *Területi Statisztika*. 48 (1). 41–56. o.
- Lux G. (2009): *Ipari térségek átalakulása Közép-Európában*. Doktori értekezés. Pécsi Tudományegyetem
- Markowski, T. – Marszał, T. (1999): Recovering economy of a regional transition – the case of Łódź Industrial Agglomeration. *European Spatial and Research Policy*. 6 (1). 31–52. o.
- Morgan, K. (1997): The Learning Region: institutions, innovation and regional renewal. *Regional Studies*. 31. pp. 491-503.
- Pastusiak, R. (2012): The Effectiveness of Lodz Special Economic Zone in the Circumstances of Crisis According to P. Warr. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2039411>
- Sokołowicz, M. E. (2011): Activity of foreign capital-owned enterprises in Poland – Is it really embedness so far? The case of Łódź metropolitan area (Poland). *Regional Science Inquiry Journal*. 3 (2). 135–150 o.
- Turnock, D. (1997): Urban and regional restructuring in Eastern Europe: the role of foreign investment. *GeoJournal*. 42 (4). 457–464 p.
- Wisniewski, A. (2005): The Impact of Foreign Direct Investment on Regional Development in Poland. Working Papers No. 162. MTA Világgazdasági Intézet, Budapest.
- Young, C. – Kaczmarek, S. (2008): The Socialist Past and Postsocialist Urban Identity in Central and Eastern Europe: The Case of Łódź, Poland. *European Urban and Regional Studies*. 15 (1). 53–70. o.

DOES „THE PROMISED LAND” COME BACK? – THE ECONOMIC TURNING OF ŁÓDŹ IN THE POST-SOCIALIST PERIOD

BALÁZS PÁGER

Łódź was a small town in the former Polish Kingdom until the first decades of the 19th century. In the 19th century passed here one of the biggest industrialisation and urbanization process in Europe, and the town and its region became a typically traditional industrial area,